

**Звіт про стратегічну екологічну оцінку
Стратегії регіонального розвитку
Полтавської області на 2021-2027 роки**

м. Полтава 2019 р.

Зміст

ВСТУП.....	3
1. ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2021-2027 РОКИ.....	4
2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	7
3. ОСНОВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	15
4. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ.....	18
5. ЙМОВІРНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ.....	20
6. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИПРАВДАНИХ АЛЬТЕРНАТИВ.....	24
7. ЗАХОДИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ВЖИТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА ПОМ'ЯКШЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ СТРАТЕГІЇ	26
8. ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ.....	28
9. РЕЗЮМЕ	30

Вступ

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у міжнародній, національній і регіональній політиці набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, спрямована на інтеграцію економічної, соціальної та екологічної складових розвитку. Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань в процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку країн, регіонів і населених пунктів.

Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків в процесі стратегічного планування. Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) – це новий інструмент реалізації екологічної політики, який базується на простому принципі: легше запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадії впровадження стратегічної ініціативи.

Метою СЕО є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

В Україні створені передумови для імплементації процесу СЕО, пов'язані з розвитком стратегічного планування та національної практики застосування екологічної оцінки. З 12 жовтня 2018 року в Україні вступив в дію закон «Про стратегічну екологічну оцінку».

Стратегічна екологічна оцінка Стратегії регіонального розвитку Полтавської області на 2021-2027 роки здійснювалася за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Уряду Канади.

1. Зміст та основні цілі Стратегії регіонального розвитку Полтавської області на 2021-2027 роки

Бажана «траєкторія» розвитку Полтавської області, що має призвести до досягнення стратегічного бачення (див. вставку 1), визначається трьома стратегічними цілями. Кожна з цих цілей конкретизується в операційних цілях. Для кожної операційної цілі розроблені завдання та потенційно можливі сфери реалізації проєктів (табл. 1).

Вставка 1
Стратегічне бачення розвитку Полтавської області
<p>Полтавщина – регіон високої якості життя, комфортних умов та добробуту, що ґрунтуються на збалансованій інноваційній креативній та конкурентоспроможній економіці в умовах ефективного управління, просторового розвитку та рівних можливостей.</p> <p>Полтавщина – колыска талантів, край інтелектуалів, вчених та креативних людей, конгломерат промислового та агропромислового розвитку на основі інноваційних технологій.</p>

Таблиця 1. Стратегічні та операційні цілі й завдання Стратегії регіонального розвитку Полтавської області на 2021-2027 роки

Операційна ціль	Завдання
Стратегічна ціль 1. Регіон високої якості життя, комфортних умов та добробуту	
1.1. Здорове населення області з максимальною тривалістю активного періоду життя	1.1.1. Забезпечення системи надання якісних медичних послуг, впровадження сучасних моделей та методів їх надання 1.1.2. Розвиток фізичної культури та спорту, підтримка рухової активності громадян, пропагування здорового способу життя 1.1.3. Забезпечення гарантій щодо доступності оздоровлення та відпочинку, в т.ч. дітей 1.1.4. Використання наявного потенціалу лікувальної та санаторно-курортної бази для забезпечення психологічного, фізичного, психічного та соціального здоров'я людини, в т.ч. у напрямку реабілітації
1.2. Універсальна система соціального захисту населення та безпечні умови життя	1.2.1. Формування та забезпечення функціонування інклюзивного простору, рівних можливостей для всіх 1.2.2. Забезпечення доступності отримання соціальних послуг незалежно від місця проживання 1.2.3. Підвищення рівня соціальної захищеності найбільш уразливих верств населення 1.2.4. Розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування 1.2.5 Реалізація гендерної політики та забезпечення рівних прав і можливостей
1.3. Сучасний освітній простір як базис для задоволення потреб суспільства та економіки	1.3.1. Розвиток національної свідомості, формування почуття патріотизму, соціальної активності та відповідальності, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей 1.3.2. Сприяння розвитку мережі закладів освіти обласного підпорядкування, зміцнення їх матеріально-технічної бази, з врахуванням забезпечення формування інклюзивного простору
Стратегічна ціль 2. Збалансована інноваційна конкурентоспроможна економіка	
2.1. Інноваційний та науковий розвиток економіки області на	2.1.1. Забезпечення умов для інституційної підтримки розвитку інновацій, їх комерціалізації та трансферу технологій в усі сфери регіональної економіки, стимулювання співробітництва на рівні

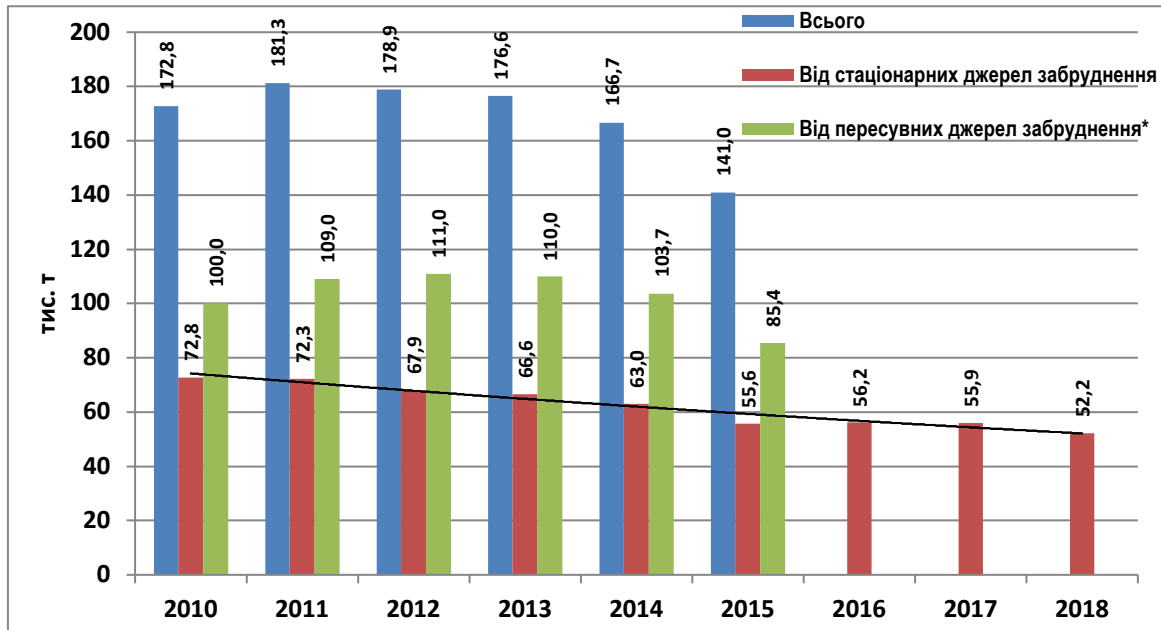
Операційна ціль	Завдання
основі смарт-спеціалізації	освіта-наука-бізнес 2.1.2. Підтримка перспективних напрямів розвитку промисловості та АПК (в т.ч. органічно чистого виробництва, сучасних форм кооперації тощо) 2.1.3. Сприяння переходу до Індустрія 4.0. (пріоритетність в підтримці модернізації та автоматизації виробничих процесів, засад енергоефективності, кластерності виробництв, оптимізації логістики тощо) 2.1.4. Використання потенціалу місцевих мінеральних ресурсів, в тому числі покладів бішофіту, в промисловому та агропромисловому секторах економіки, індустрії здоров'я і краси 2.1.5. Створення умов для проходження процедур стандартизації і сертифікації продукції місцевого бізнесу та впровадження інноваційних розробок в напрямку смарт-спеціалізації
2.2. Ефективна бізнес інфраструктура та інвестиційна привабливість	2.2.1. Підтримка розвитку МСП, в т.ч. соціального та молодіжного підприємництва, стартапів тощо 2.2.2. Розбудова інфраструктури підтримки бізнесу (бізнесінкубатори, профінкубатори, центри, фонди, асоціації тощо) 2.2.3. Впровадження механізмів та інструментів залучення інвестиційних ресурсів (в т.ч. розбудова мережі індустріальних парків тощо) 2.2.4. Просування продукції та послуг місцевого бізнесу на нові ринки 2.2.5. Підтримка у формуванні кадрового потенціалу відповідно до потреб ринку праці
2.3. Сталий розвиток креативних індустрій та туризму	2.3.1. Забезпечення формування та просування комплексного бренду регіону на основі історико-культурної спадщини, місцевих традицій та народних промислів 2.3.2. Забезпечення розвитку туризму як сфери економіки в тому числі. внутрішнього, зеленого, подієвого, історико-культурного, медичного тощо; формування мережі туристичних дестинацій та кластерів, туристичної інфраструктури 2.3.3. Підтримка розвитку креативних індустрій (ІТ технології, дизайн та реклама, аудіовізуальні послуги, сучасне мистецтво, урбаністика тощо)
Стратегічна ціль 3. Ефективне управління просторовим розвитком, забезпечення балансу екосистем та охорона довкілля	
3.1. Ефективне управління просторовим розвитком територій	3.1.1. Впровадження сучасних стандартів управління розвитком територій громад 3.1.2. Розробка та впровадження геоінформаційних систем 3.1.3. Упровадження електронних інструментів відкритості влади та прозорості використання ресурсів громад 3.1.4. Впровадження концепції (єдиних підходів / платформ) переходу громад до смарт-управління; цифрова трансформація системи надання послуг, підвищення їх якості та доступності 3.1.5. Охоплення всієї території області високошвидкісним інтернет-зв'язком та захист кіберпростору (кібербезпека) 3.1.6. Підтримка розвитку інституцій громадянського суспільства 3.1.7. Створення регіонального інформаційного продукту
3.2. Інфраструктурний розвиток територій та пріоритетна увага сільській місцевості	3.2.1. Оптимізація транспортної мережі та поліпшення організації пасажирських перевезень в межах області та окремих територій 3.2.2. Створення умов із збереження та попередження руйнування дорожнього покриття; підвищення рівня безпеки дорожнього руху 3.2.3. Сприяння розвитку річкового та повітряного транспорту 3.2.4. Подолання монопрофільності сільських територій для

Операційна ціль	Завдання
3.3. Раціональне та екобезпечне господарювання	<p>забезпечення якісного рівня життя та рівних можливостей</p> <p>3.3.1. Упровадження заходів із запобігання зміні клімату та адаптації до неї, досягнення оптимального співвідношення між природними, квазіприродними (сільськогосподарськими) та урбанізованими екосистемами</p> <p>3.3.2. Забезпечення проведення комплексного моніторингу стану довкілля та інформування населення про екологічний стан в області</p> <p>3.3.3. Удосконалення системи контролю за якістю питної води, упровадження сучасних технологій очистки стічних вод</p> <p>3.3.4. Покращення управління відходами</p> <p>3.3.5. Оптимізація систем централізованого тепlopостачання шляхом реконструкції джерел генерації теплової енергії з впровадженням новітнього технологічного обладнання та альтернативних видів палива</p> <p>3.3.6. Забезпечення енерго-незалежності та формування енергоефективного середовища регіону</p>
3.4. Збереження та відтворення якості довкілля	<p>3.4.1. Формування дбайливого ставлення до довкілля та підвищення рівня екологічної культури населення</p> <p>3.4.2. Розвиток екомережі та збереження біорізноманіття</p> <p>3.4.3. Збільшення площ лісів, парків, скверів та зелених насаджень</p> <p>3.4.4. Відновлення порушених земель та родючості ґрунтів</p>

2. Характеристика поточного стану довкілля Полтавської області

Атмосферне повітря

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у Полтавській області протягом 2010-2018 років представлена на рис. 1. Спостерігається загальне зменшення обсягів викидів від стаціонарних джерел. Більше половини всіх викидів в атмосферне повітря області забезпечують пересувні джерела, з яких ледь частка припадає на автотранспорт.

* з 2016 р. дані щодо викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел викидів відсутні у зв'язку зі зміною форми статистичної звітності: виключенням даної позиції зі звітів 2 тп-повітря

Джерело: Головне управління статистики у Полтавській області

Рис. 1. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у Полтавській області у 2010-2018 роках

У 2018 р. від стаціонарних джерел забруднення у повітря надійшло 52,156 тис. т забруднюючих речовин (без урахування викидів діоксиду вуглецю).

Щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення у розрахунку на 1 км² території області становила 1,814 т забруднюючих речовин (менше ніж середній показник в Україні (4,155 т) у 2,3 рази). Обсяги викидів забруднюючих речовин у розрахунку на одну особу області становили 37,07 кг (менше ніж середній показник в Україні в 1,6 разів).

Серед стаціонарних джерел головними забруднювачами є підприємства м. Кременчук та м. Горішні Плавні, а також районів, на території яких здійснюється видобування і транспортування газу.

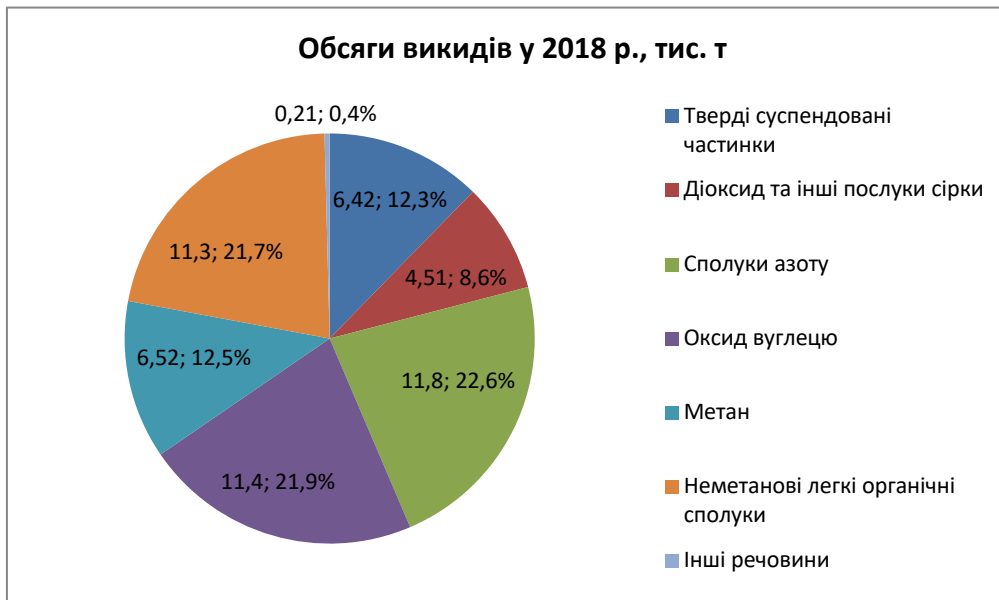
Найбільший негативний вплив діяльності підприємств спостерігається у м. Кременчуці, де викинуто 29,7% від усіх викидів стаціонарних джерел області. Основним забруднювачем повітря в цьому місті залишається ПАТ «Укртатнафта» – 21,1% обласних викидів.

У м. Горішні Плавні об'єми викидів забруднюючих речовин становлять 20,8% від усіх викидів стаціонарних джерел області, з яких майже третина – у вигляді суспендованих твердих частинок. Найбільшим забруднювачем атмосфери в цьому місті є ПрАТ «Полтавський ГЗК» – 17,7% обласних викидів. На кожного мешканця м. Горішні Плавні припадало 201,411кг забруднюючих речовин.

Викиди в атмосферне повітря в районах, де розташовані об'єкти газотранспортних підприємств становили: Лохвицький район – 9,18% обласних викидів, Гадяцький – 7,92%),

Зіньківський – 4,12%, Решетилівський – 2,69%, Шишацький – 2,44%, Диканський і Котелевський – по 2,35% та Лубенський – 2,21%. Обсяги викидів в розрахунку на особу у зазначених районах становили: 115,1 кг, 145,9 кг, 64,0 кг, 54,3 кг, 64,1 кг, 66,3 і 63,6 та 37,3кг відповідно.

Основними речовинами, що забруднюють атмосферне повітря, є сполуки азоту, оксид вуглецю, неметанові леткі органічні сполуки, метан, речовини у вигляді твердих суспендованих частинок і діоксид та інші сполуки сірки (рис. 2).

Джерело: Головне управління статистики у Полтавській області

Рис. 2. Обсяги викидів основних забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у Полтавській області у 2018 році, тис. т

Моніторинг якості атмосферного повітря здійснюється у 3-х містах області. Систематичні спостереження за вмістом забруднюючих речовин в атмосферному повітрі міста Полтави проводяться лабораторією Полтавського центру з гідрометеорології на 4-х стаціонарних постах, міст Кременчук і Горішні Плавні – Кременчуцькою лабораторією спостережень за забрудненням атмосферного повітря Полтавського центру з гідрометеорології (м. Кременчук – на 4-х стаціонарних постах, м. Горішні Плавні – на одному стаціонарному пості).

За даними лабораторії Полтавського обласного центру з гідрометеорології в атмосферному повітрі міст Полтави та Кременчука систематично спостерігається підвищений рівень вмісту пилу та протягом літніх місяців формальдегіду. Простежується закономірність сезонних змін. Саме у холодний період зростає забрудненість діоксидом сірки та розчинними сульфатами, що пов'язано зі збільшенням викидів продуктів згорання палива.

Загальний рівень забруднення атмосферного повітря у **м. Полтава** характеризується як низький. За результатами спостережень середньомісячних концентрацій в динаміці за останні 5 років (2013 – 2017 роки) можна зазначити, що намітилася тенденція стабілізації вмісту у повітрі діоксиду сірки, розчинних сульфатів, хлористого водню, аміаку. Знизилася забрудненість пилом, оксидом вуглецю, оксидами азоту та фтористим воднем, дещо зросла забрудненість формальдегідом. Комплексний індекс забруднення атмосферного повітря (ІЗА) в м. Полтава у 2017 р. збільшився і становив 4,13 (2016 р. – 3,7; 2015 р. – 4,41; 2014 р. – 4,40; 2013 р. – 4,2; 2012 р. – 4,8).

У **м. Кременчук** за останні 5 років (2013-2017) спостерігається збільшення забруднення атмосферного повітря пилом, діоксидом сірки, сульфатами, діоксидом азоту, оксидом азоту, фенолом, сажею та деякими важкими металами (кадмієм, міддю, цинком). Дещо зменшився середній вміст оксиду вуглецю, формальдегіду, аміаку, заліза, мангану, нікелю, свинцю, хрому. У м. Кременчук загальне значення ІЗА у 2017 р. зменшилося до 6,08 (2016 р. – 6,4; 2015 р. – 6,5; 2014 р. – 6,05; 2013 р. – 6,0; 2012 р. – 5,5).

У м. Горішні Плавні за останні 5 років (2013-2017) підвищилися середньорічні концентрації діоксиду сірки, фенолу. Зменшення спостерігається по пилу, оксиду вуглецю, діоксиду азоту, сажі, водню хлористому, аміаку. По важких металах зберігається тенденція до збільшення в атмосферному повітрі міста кадмію, мангану, міді, цинку; до зменшення заліза, нікелю, свинцю, хрому. У м. Горішні Плавні у 2017 р. значення індексу забруднення атмосферного повітря (ІЗА) у порівнянні з попереднім роком дещо збільшилося до 2,25 (у 2016 р. – 2,1; у 2015 р. – 2,5, у 2014 р. – 2,8; у 2013 р. – 2,9; у 2012 р. – 2,8).

Водні ресурси

Водозабезпеченість

Полтавська область розташована у водозбірному басейні річки Дніпро. Площі, зайняті водними об'єктами, складають 148,431 тис. га, або 5,2% території області.

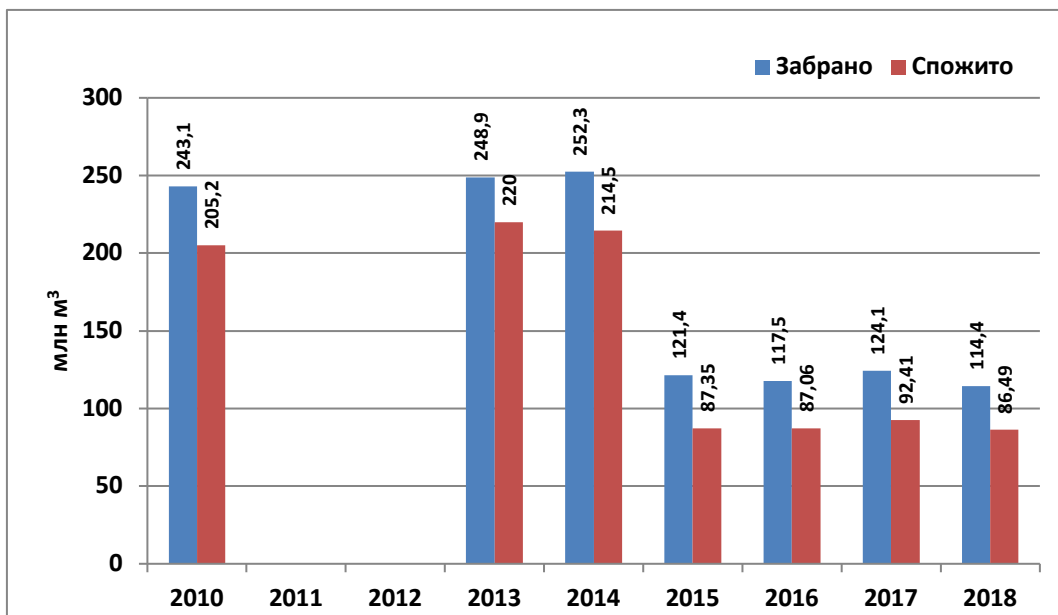
Територія області покрита густою мережею річок (близько 1780 річок) загальною протяжністю 13006 км. Основними джерелами водних ресурсів області є річки Сула, Псел, Ворскла, Оріль та їх притоки, а також Кременчуцьке та Кам'янське водосховища на річці Дніпро.

Водозабезпеченість на одного жителя в середній по водності рік за рахунок місцевого стоку становить 1,33 тис. м³/рік.

Природні ресурси підземних вод є одним із основних джерел господарсько-питного водопостачання населених пунктів Полтавщини. Запаси підземних вод в межах області становлять: прогнозні експлуатаційні – 4046,5 тис. м³/добу; розвідані та затверджені – 806,88 тис. м³/добу.

Водокористування

Динаміка забору та споживання прісної води у Полтавській області (рис. 3) свідчить про те, що в останні 4 роки спостерігається тенденція зменшення обсягів забору та використання води.

Джерела: Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Полтавській області у 2017 році, Екологічний паспорт Полтавської області (2018 рік)

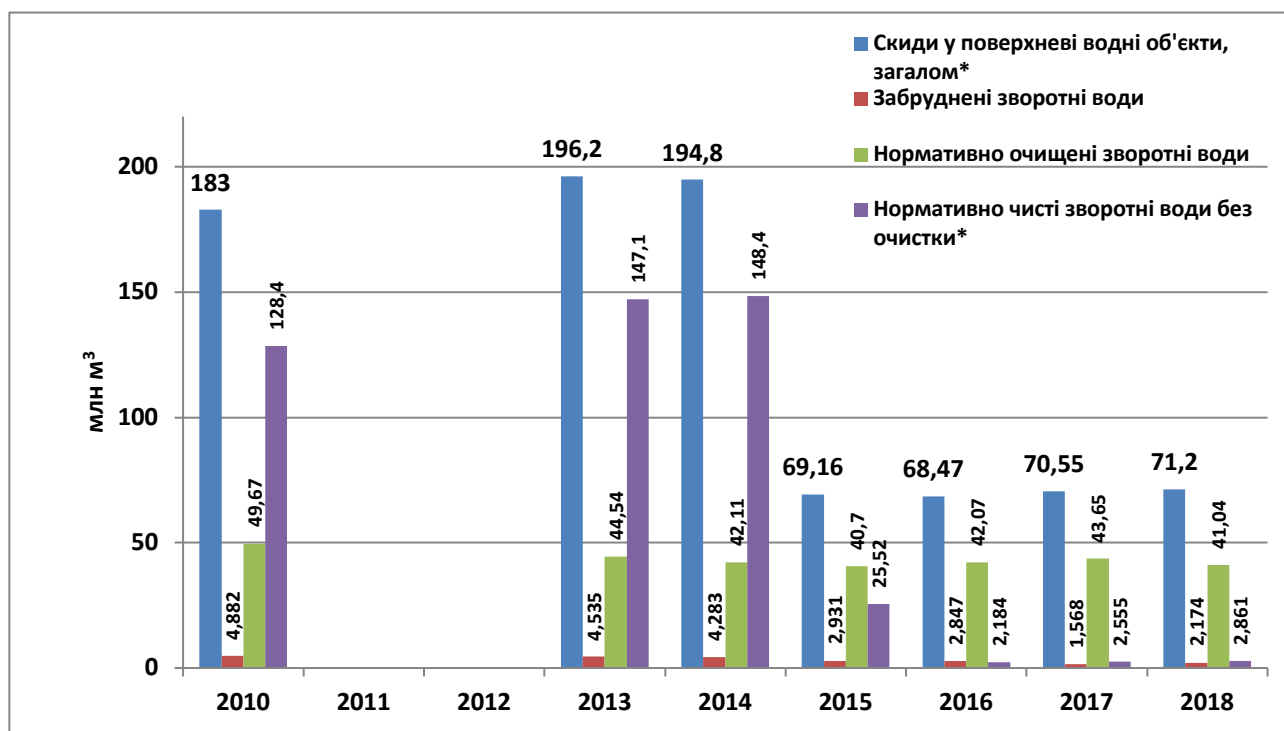
Рис. 3. Динаміка забору та споживання прісної води у Полтавській області

Найбільшими споживачами води є житлово-комунальне господарство (48,98%) та промисловість (31,5%). Високими є показники споживання води у підприємств чорної металургії (47,8% від спожитого об'єктами промисловості), харчової промисловості (26,4%) та енергетики (12,9%).

Втрати води при транспортуванні у 2018 р. становили 15,18 млн м³. Майже усі втрати мають місце у комунальному і побутовому водопостачанні через зношеність і незадовільний стан водопровідних мереж.

Водовідведення

Динаміка скидів стічних вод у поверхневі водні об'єкти усіма водокористувачами вказує на стабілізацію рівня водовідведення та на тенденцію зменшення скидів забруднених вод (рис. 4).

* Зменшення відбулося, у першу чергу, у зв'язку із застосуванням, починаючи з 2015 р., нового порядку ведення державного обліку водокористування

Джерела: Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Полтавській області у 2017 році, Екологічний паспорт Полтавської області (2018 рік)

Рис. 4. Динаміка скиду зворотних вод у природні водні об'єкти

У 2017 р. у поверхневі водні об'єкти скинуто очисними спорудами 46 підприємств області 70,55 млн м³ стічних вод, з них 1,568 млн м³ (2,2% від загального скиду усіма очисними спорудами) – недостатньо очищені стічні води. Маса забруднюючих речовин, скинутих за рік у поверхневі водні об'єкти, становила 33,87 тис. т, а у розрахунку на одного мешканця області – 23,9 кг.

Протягом 2017 року відділом аналітичного контролю Державної екологічної інспекції у Полтавській області проведено контроль стану вод у 9 річках області, лабораторією Полтавського регіонального управління водних ресурсів – у 5 річках, установами Полтавського обласного лабораторного центру МОЗ України – у р. Дніпро.

Якість води оцінювалася за гідрохімічними показниками, відповідно до яких річки Дніпро, Псел і Говтва – слабо забруднені; річки Ворскла, Сула, Багачка і Тарапунька – помірно забруднені та річка Хорол – дуже брудна.

Питне водопостачання

В Полтавській області майже половина населення користується централізованим водопостачанням. У регіоні нараховується 665 водопроводів, з них 46 – комунальні, 124 – відомчі та 483 – сільські. Водопроводами (централізованим водопостачанням) забезпечені всі міста та селища, сільські населені пункти – на 30,3%.

Актуальною проблемою для Полтавської області, як для інших областей України, є підвищений рівень нітратів у питній воді із джерел децентралізованого водопостачання

(шахтних, трубчатих колодязів). За 2017 рік Державною установою «Полтавський обласний лабораторний центр МОЗ України» проведено 2346 досліджень проб води з шахтних колодязів на вміст нітратів. За результатами проведених досліджень у 958 пробах (40,8%) виявлено перевищення їх вмісту.

Привізною водою забезпечуються 8 населених пунктів Кременчуцького району, в яких мешкає близько 1,5 тис. мешканців.

Земельні ресурси та ґрунти

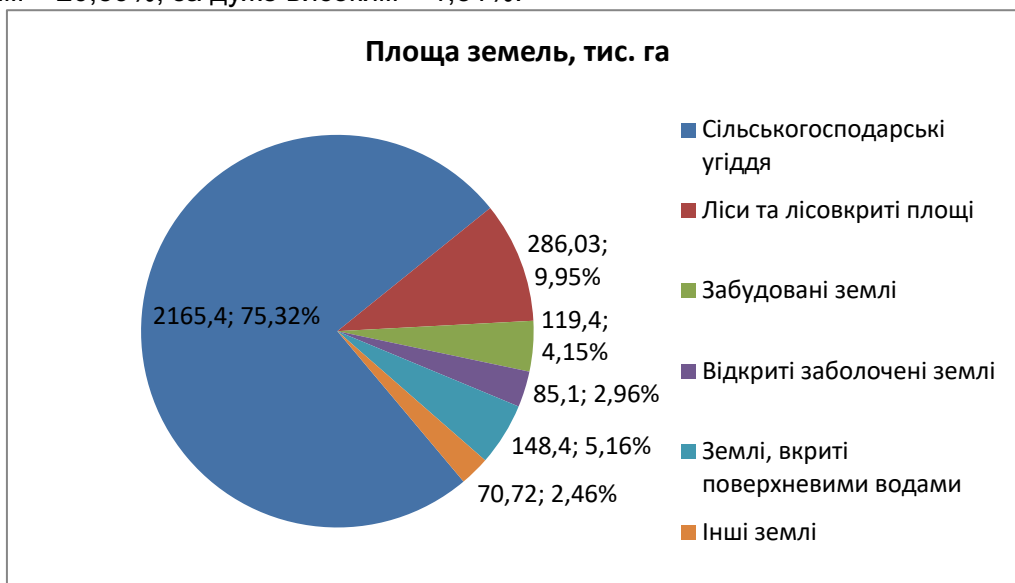
Станом на 01.01.2016 загальний земельний фонд області становив 2875,1 тис. га (рис. 5).

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси області є сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт, гірничодобувна промисловість.

В Полтавській області переважають сільськогосподарські землі, що знаходяться під ріллям. За даними Головного управління Держгеокадастру в Полтавській області, доля таких земель від загальної кількості сільськогосподарських угідь – близько 62% в цілому по області. Це більше, ніж в середньому по Україні (до 60%).

Більшу частину території області (до 65%), займають чорноземи – найродючіші різновиди ґрунтів. У порівнянні з іншими регіонами України, Полтавська область має один із найвищих показників вмісту гумусу в ґрунтах.

За результатами агрохімічної паспортизації (станом на 01.01.2018 р.) площа ґрунтів області за низьким вмістом гумусу становить 0,27%, за середнім – 24,44%, за підвищеним – 56,39%, за високим – 20,59%, за дуже високим – 1,31%.

Джерело: Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Полтавській області у 2017 році

Рис. 5. Структура земельного фонду Полтавської області у 2015 р.

Незважаючи на значні площі зайняті чорноземами та високим вмістом гумусу в ґрунтах, в Полтавській області мають місце процеси, що негативно позначаються на стані ґрунту та зменшують родючість ґрунту. Основним процесом є втрата гумусу ґрунту. Дії водної ерозії піддаються 369 тис. га сільськогосподарських угідь, вітрової – 380 тис. га, що становить відповідно 18,3% та 18,8 % від загальної площі сільгоспугідь.

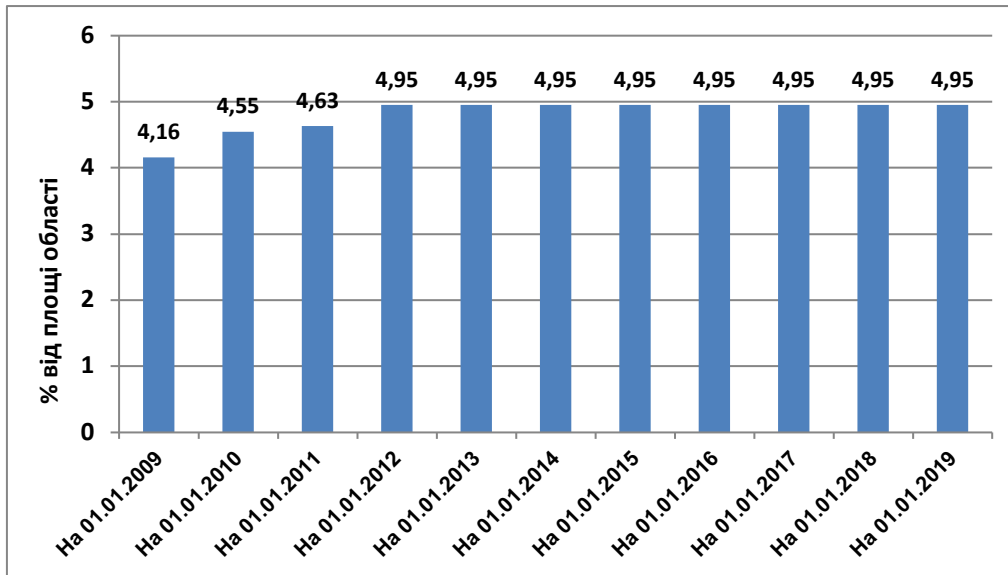
Біорізноманіття

Рослинний світ області багатий і різноманітний. Рослинний покрив представлений угрупованнями степів, лук, заплавних і соснових лісів, широколистяних лісів (здебільшого дібров), прибережно-водних і водних фітоценозів. Сучасний рослинний покрив регіону має трансформований характер. Напівприродні ценози збереглися переважно у заплавах річок, іноді – на їх терасах, хоча останнім часом також зазнали значних змін. Степова рослинність займає схили балок і річкових долин, нерозорані кургани. Лучні степи області характеризуються найбільшою флористичною різноманітністю.

Зональні типи рослинності — широколистяні ліси та лучні степи — займають незначні площі. Ліси трапляються переважно на терасах річкових долин. Їх поширенню, крім антропогенного впливу, заважає засолення ґрунтів, яке є характерним для області.

Фауністичний список Полтавської області представлений: 66 видами ссавців; 307 видами птахів, 150 видів з яких постійно гніздяться; 10 видами земноводних та 11 видами плазунів; 38 видами риб та великим різновидом комах. Серед загальної кількості видів найбільш вразливими є степові зооценози, з них більше половини потребують особливої охорони.

Динаміка зростання заповідності території області представлена на рис. 6. Видно, що за останні 8 років площа ПЗФ області залишається на одному й тому ж рівні.

Джерело: Регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища у Полтавській області

Рис. 6. Динаміка зростання площі природно-заповідного фонду області

Станом на 01.01.2019 природно-заповідний фонд (ПЗФ) Полтавської області налічує 388 територій та об'єктів загальною площею 142,5 тис. га, що складає 4,95 % від загальної площі області.

З них 30 мають статус *загальнодержавного значення*: 2 національні природні парки, 20 заказників, 1 ботанічна пам'ятка природи, 1 ботанічний сад, 2 дендрологічні парки, 4 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Кількість територій та об'єктів ПЗФ *місцевого значення* становить 358, з яких: 5 – регіональні ландшафтні парки, 157 – заказники (51 ландшафтних, 3 лісових, 38 ботанічних, 7 загальнозоологічних, 2 орнітологічних, 4 ентомологічних та 52 гідрологічних), 134 – пам'ятки природи (12 комплексних, 108 ботанічних, 2 зоологічні, 3 гідрологічних, 9 геологічних), 48 заповідних урочищ, 1 дендрологічний парк і 13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Ліси

За даними Головного управління Держгеокадастру у Полтавській області ліси та інші лісовкриті площі Полтавщини займають 286,033 тис. га (9,95% площі області), лісові землі – 272,792 тис. га (9,5%), з них вкрито лісовою рослинністю 255,398 тис. га (8,9%).

Для оптимального досягнення лісистості (для лісостепової зони – 18%) необхідно максимально освоювати землі, непридатні для ведення сільського господарства (насамперед, в тих місцях, де вони були раніше, за виключенням степових балок).

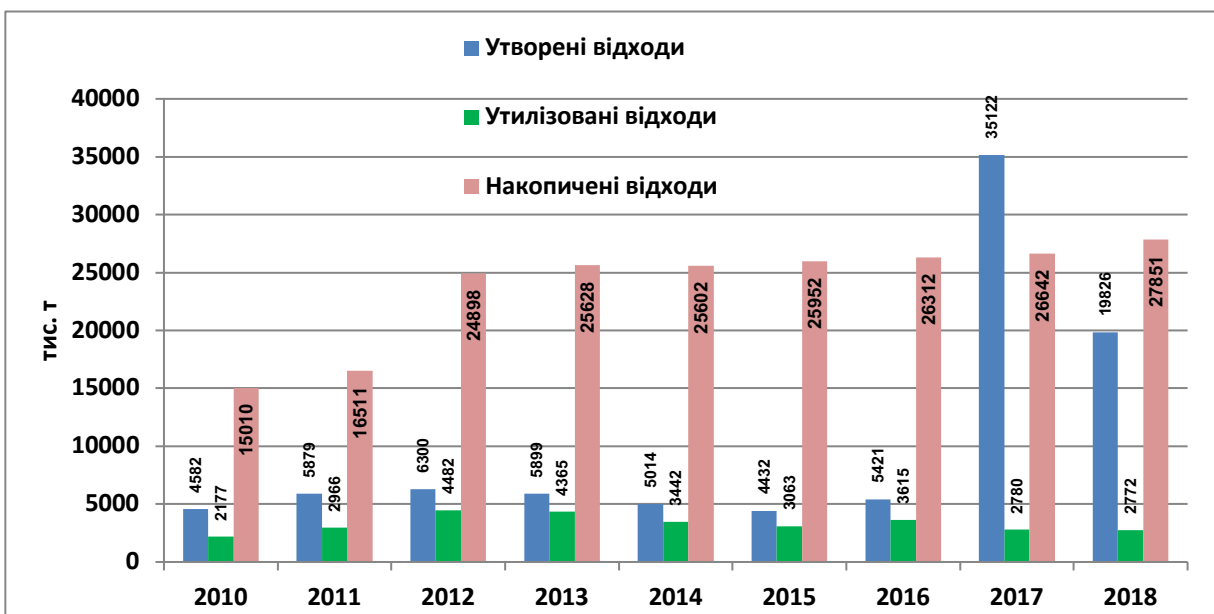
Антропогенний вплив на ліси сприяє створенню умов для виникнення небезпечних осередків шкідників і хвороб. Досить небезпечним чинником є дифузійне всихання сосни, яке зростає протягом останніх років. Причиною цього явища, як правило, є різке коливання ґрунтових вод, а також надмірна техногенна діяльність промислових підприємств.

Упродовж останніх років порідний склад лісів майже не змінився. Лісовідновлення та лісорозведення на ділянках, що вийшли з лісовідновних рубок, згарищ, проводяться породами, які зростали тут раніше.

Незадовільними залишаються обсяги посадки лісонасаджень в смугах відводу автодоріг в області, на великій кількості автошляхів вони відсутні. Окремі ділянки автодоріг потребують знесення дерев, які пошкоджені омелою, та негайної їх заміни.

Відходи

Динаміка утворення, перероблення та накопичення відходів в Полтавській області представлена на рис. 7. Варто зазначити, що кількість утворених відходів I-IV класів небезпеки у 2017 році порівняно з утворенням пустої породи від днопоглиблювальних робіт (30929 тис. т), а у 2018 році – разом з відходами (породи гірські, земля), що утворюються під час проведення розкривних робіт у процесі створення шахт (копалень) та кар'єрів (14942 тис. т). Як можна бачити, кількість утворених відходів приблизно залишається на одному й тому ж рівні, від половини до двох третин утворених відходів переробляється, а кількість накопичених відходів невпинно зростає.

Джерело: Головне управління статистики у Полтавській області

Рис. 7. Динаміка основних показників утворення та поводження з відходами у Полтавській області з урахуванням відходів, утворених у домогосподарствах

Основними забруднювачами довкілля промисловими відходами є підприємства ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» (станом на 01.01.2018 накопичено у відвалах і хвостосховищах 2,274 млрд т нетоксичних відходів) та ПАТ «Кременчуцький сталеливарний завод» (станом на 01.01.2018 у відвалі формувальних сумішей на орендованій земельній ділянці знаходиться 7,463 млн т відходів, які вважаються нетоксичними).

Станом на 1 січня 2018 року у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств області накопичилось 4,6 тис. т небезпечних відходів (I–III класу небезпеки).

Впродовж 2017 року утилізовано 2708,3 тис. т відходів I–IV класу небезпеки, спалено з метою отримання енергії – 41,7 тис. т відходів. Найбільше утилізовано рослинних відходів – 1899,4 тис. т (70,8% утворених). Спалено з тих, що утворилися, з метою отримання енергії – 39,5 тис. т. Також значний відсоток утилізації та перероблення від утворення відходів тваринних екскрементів, сечі та гною – 89,5% (576,8 тис. т), від тварин і змішаних харчових відходів – 83,7% (145,4 тис. т), гумових відходів – 41,7% (1,0 тис. т), відходів чорних металів – 25,6% (14,9 тис. т) та інших мінеральних відходів – 18,8% (30,5 тис. т).

Станом на 01.01.2019 року в області налічувалося 570 полігонів і звалищ твердих побутових відходів загальною площею 452,87 га. З них перевантажених – 9 од. (21,3 га), не відповідають нормам екобезпеки – 233 од. (136,88 га).

У 2017 році в області налічувалося 847 несанкціонованих сміттєзвалища загальною площею 35,3 га з орієнтовними обсягами ТПВ 0,025 млн м³ відходів.

Відсоток охоплення населення послугами зі збирання ТПВ у 2017 році становив 77%.

За даними Департаменту будівництва містобудування і архітектури та житлово-комунального господарства облдержадміністрації кількість підприємств в області у сфері поводження з ТПВ – 42, на яких працюють 720 осіб (39 підприємств – комунальні, 2 – приватні, 1 – з частковою комунальною власністю). Кількість сміттєвозів на зазначених підприємствах становить 146 (в тому числі 3 належать приватним підприємствам), які зношені на 48%. Збір ТПВ у містах Полтаві, Кременчуці, Лубнах, Миргороді, Карлівці, Зінькові, Кобеляках, Глобіно, смт Нові Санжари та інших населених пунктах області здійснюється за допомогою контейнерів.

3. Основні екологічні проблеми Полтавської області

1) Забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств та автотранспорту

Серед стаціонарних джерел головними забруднювачами є підприємства Кременчука та Горішніх Плавнів, а також районів видобування і транспортування газу.

На м. Кременчук припадає 29,7% від усіх викидів забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами, на Лохвицький – 9,18%, Гадяцький – 7,92%, Зіньківський – 4,12%, Решетилівський – 2,69%, Шишацький – 2,44%, Диканський і Котелевський – по 2,35% та Лубенський – 2,21% обласних викидів, на м. Горішні Плавні, яке розташоване в зоні впливу двох потужних гірничо-збагачувальних комбінатів – 20,8%.

Більше половини всіх викидів в атмосферне повітря області забезпечують пересувні джерела, з яких лєвова частка припадає на автотранспорт.

2) Забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств, підприємств житлово-комунального господарства

У 2018 році загальне водовідведення Полтавської області становило 81,88 млн м³.

У поверхневій водній об'єкти скинуто очисними спорудами 49 підприємств області 71,2 млн м³ стічних вод, що на 0,6 млн м³, або майже на 1,0%, більше ніж у 2017 році (46 підприємствами – 70,6 млн м³). Збільшення пов'язане з нарощуванням скиду колекторно-дренажних вод ТОВ «Єривітський ГЗК» м. Горішні Плавні.

Обсяги недостатньо очищених стічних вод становили 2,174 млн м³ (3,1% від загального скиду усіма очисними спорудами), що на 0,606 млн м³, або на 27,9%, більше ніж у 2017 році (зростання за рахунок КП «Лубни-водоканал»). Усі ці скиди приходяться на очисні споруди житлово-комунального господарства.

Комунальними підприємствами області експлуатується більше 1 тис. км каналізаційних мереж. Каналізаційні мережі, споруди, насосні агрегати в багатьох населених пунктах відпрацювали нормативний термін експлуатації та потребують капітального ремонту. Недостатнє фінансування цих заходів призводить до забруднення доквілля, підвищених витрат електроенергії, збільшення собівартості послуг.

У 2018 році втрати води при транспортуванні зменшилися до 15,18 млн м³ з 16,72 млн м³ у 2017 році (на 1,54 млн м³, або на 9,2%). Майже усі втрати мають місце у комунальному і побутовому водопостачанні через зношеність і незадовільний стан водопровідних мереж.

3) Проблеми щодо умов скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти

Існує проблема розміщення бурових відходів при безамбарному спорудженні ГПУ «Полтавагазвидобування» газових свердловин Яблунівського родовища в заплаві р. Сула. У складі бурових відходів близько 40% – це рідка фаза, яка належним чином не відділяється при бурінні. Тому шламонакопичувач, призначений для накопичення відходів буріння цих свердловин, об'єм якого розрахований на прийняття зневоднених бурових свердловин, практично повністю заповнений. Існуючі технології звільнення шламонакопичувача від рідкої фази з метою створення додаткових об'ємів при подальшому бурінні газових свердловин не дають очікуваних результатів.

4) Забруднення підземних водоносних горизонтів

Загальна кількість нафтопродуктів в підземних горизонтах виробничого майданчика ПАТ «Укртатнафта» становить 60 тис. т. Підприємством активно ведуться роботи щодо їх вилучення. З 1994 року експлуатується установка з середньодобовою потужністю 300 літрів. У 2018 році обсяг вилучених нафтопродуктів збільшився у порівнянні з попереднім роком більше ніж у два рази до 196,25 т (у 2017 р. – 98,4 т), з початку експлуатації установок з вилучення нафтопродуктів – 5911,83 т.

Через забруднення підземних водоносних горизонтів в зоні впливу ставка-випарника ПАТ «Укртатнафта» ряд сіл Кременчуцького району користуються привізною питною водою.

Зазначене підприємство щомісячно перераховує кошти для забезпечення питною водою населених пунктів, що розташовані в зоні впливу ставка-випарника.

Після ліквідації, реорганізації сільськогосподарських підприємств значна кількість водних свердловин залишилися безхазайними. Належні умови їх експлуатації не витримуються, технічний стан незадовільний. Недіючі свердловини являють собою потенційні джерела забруднення підземних водоносних горизонтів.

5) Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону

На значній кількості малих річок області спостерігається замуленість, поширення болотної рослинності, втрата дренажної спроможності, що призводить до заболоченості та підтоплення заплавлених земель. Потребують розчистки деякі ділянки середніх і малих річок Псел, Ворскла, Сула, Хорол, Удай, Грунь, Орчик, Нижня Ланна, Вільхова Говтва, Мерло, Коломак, Полузир'я, Тарапунька, Сухий Кагамлик, Крива Руда.

6) Підтоплення земель і населених пунктів регіону

Відповідно до Витягу з матеріалів за область до Аналітичного огляду стану техногенної і природної безпеки в Україні (Управління з питань цивільного захисту Полтавської облдержадміністрації) за 2018 рік, у всіх районах області є населені пункти у зоні підтоплення (124 населених пункти). Ураженість підтоплених територій склала – 4,354 км².

За даними Регіонального офісу водних ресурсів у Полтавській області із 156 км загального фронту берегів Кременчуцького водосховища в межах Полтавської області 44 км піддані водній абразії. Найбільшого руйнування зазнають береги поблизу п'яти населених пунктів Глобинського (сmt Градизьк, с. Васьківка, с. Пронозівка, с. Мозоліївка) та Кременчуцького районів (с. Максимівка). Інтенсивність розмиву цих берегів становить 3-7 м, а в окремі роки до 10-15 м щорічно. Внаслідок переформування берегів вже втрачено більше 800 га земельних угідь. Зруйнована берегова зона наблизилася до двох давніх кладовищ в селі Пронозівка. Через інтенсивне обвалення берегів Кременчуцького водосховища створюються нові мілководдя, на яких у спекотну погоду відбуваються природно-техногенні процеси, що призводить до забруднення води у водоймі та інших небажаних явищ.

7) Поводження з відходами I-III класів небезпеки

Розміщення промислових відходів здійснюється у місцях відведення відходів, які знаходяться на балансі підприємств міст Горішні Плавні та Кременчук. Кількість місць видалення промислових відходів – недостатня. Не вирішеним залишається питання захоронення відповідно до вимог екологічної безпеки промислових відходів підприємств обласного центру.

За останніми даними Управління цивільного захисту населення Полтавської облдержадміністрації, на території області залишається 160 т отрутохімікатів в Гребінківському (64,4 т), Лохвицькому (55,9 т), Лубенському (11,0 т), Оржицькому (14,16 т), Пирятинському (8,26 т) і Чорнухинському (6,28 т) районах.

8) Утилізація відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості

На Полтавському гірничо-збагачувальному комбінаті накопичено 2,339 млрд т нетоксичних відходів розроблення кар'єру залізної руди та шламів і хвостів збагачення залізних руд. У 2018 році для будівництва і обвалування огорожувальних дамб шламосховища, формування будівельних майданчиків, будівництва доріг використано 1,560 млн м³ розкритих скельних порід та 13,231 млн т шламів збагачення залізної руди (у 2017 році – 1,335 млн м³ та 10,936 млн т; у 2016 р. – 1,576 млн м³ та 12,466 млн т; у 2015 році – 1,626 млн м³ та 15,153 млн т; у 2014 – 2,125 млн м³ та 13,421 млн т відповідно).

9) Поширення екзогенних геологічних процесів

Полтавщина має досить розчленовану територію і геологічну будову, сприятливу для розвитку зсувів на схилах річних долин та балок.

Серед фізико-геологічних процесів, які змінюють рельєф області, найбільш активним є водна ерозія, з активністю ерозійних процесів пов'язане виникнення і поширення в області балок та ярів. Діючі яри найчастіше зустрічаються у північно-східній частині області. Балки зустрічаються на всій території, об'єднуючись у розгалужені яружно-балочні системи деревовидної форми. Широке поширення лесовидних суглинків та пісків, які легко розмиваються та підстилаються червоно-бурими та строкатими (пістрявими) глинами, зумовлює розвиток зсувів у верхів'ях ярів. Ділянки з крутизною більше $11,3^\circ$ – круті і є найбільш зсувонебезпечними.

Відповідно до Витягу з матеріалів за область до Аналітичного огляду стану техногенної і природної безпеки в Україні (Управління з питань цивільного захисту Полтавської облдержадміністрації) за 2018 рік, ураження території від зсувів становить у м. Хорол – $0,5 \text{ км}^2$ (1 зсув), м. Полтава – $102,87 \text{ км}^2$ (39 зсувів), у м. Кременчук – $0,498 \text{ км}^2$ (2 зсуви) та у Лубенському районі – $6,8 \text{ км}^2$ (4 зсуви). Загальна площа ураження склала – $110,668 \text{ км}^2$.

10) Охорона, використання та відтворення дикої фауни і флори

За даними Головного управління Держпродспоживслужби в Полтавській області у 2018 році в області зареєстровано 39 неблагополучних пунктів по сказу (у 2017 р. – 15; 2016 р. – 11, 2015 р. – 17; 2014 р. – 11), де захворіло і загинуло 43 тварини (2017 р. – 18; 2016 р. – 11, 2015 р. – 17; 2014 р. – 11). З них на дику фауну припадає 7 випадків: 2 єнотовидні собаки та 5 лисиць.

В регіоні існує ризик спалахів африканської чуми свиней, в тому числі серед диких кабанів. З восьми зареєстрованих випадків 7 припадає на сільськогосподарські підприємства та один в дикій фауні (у приватному підприємстві мисливсько-рибальського господарства).

Крім того при діагностичному дослідженні 5-ти лисиць, добутих з метою державного моніторингу в мисливських угіддях товариства з обмеженою відповідальністю встановлено трихінельоз в 3-х пробах.

11) Проблеми природно-заповідного фонду

Незадовільними темпами встановлюються межі в природі (на місцевості) територій та об'єктів ПЗФ.

Відсутність правоустановчих документів, зокрема проектів організації територій, актів на землю, винесених в природу меж територій та об'єктів ПЗФ, призводить до різного роду маніпуляцій із землею, незаконного захоплення земель ПЗФ і загрожує втрачанням зазначених територій та об'єктів. Дуже користується попитом земля біля поверхневих водойм, поблизу, або в самому лісі, а де які місцеві керівники погоджують такі ділянки, порушуючи чинне законодавство України.

В місцевих бюджетах на потреби встановлення меж в природі територій та об'єктів ПЗФ передбачаються мізерні суми, або не передбачаються в загалі.

Необхідно законодавчо на державному рівні зобов'язати передбачати в місцевих бюджетах видатки в обсягах, необхідних для повного виконання робіт з встановлення в природі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

4. Зобов'язання у сфері охорони довкілля

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-XII від 26.06.91) визначено (ст. 20⁴), що до компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері охорони навколишнього природного середовища належить:

а) забезпечення реалізації державної політики у сфері заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі, здійснення управління та регулювання у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на відповідній території;

б) участь у проведенні моніторингу стану навколишнього природного середовища;

в) участь у розробленні стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів;

г) реалізація повноважень у сфері оцінки впливу на довкілля відповідно до законодавства про оцінку впливу на довкілля;

ґ) затвердження за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, для підприємств, установ і організацій лімітів використання природних ресурсів (крім природних ресурсів загальнодержавного значення), скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище (крім скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, навколишнього природного середовища за межами відповідної території);

д) видача дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, спеціальне використання природних ресурсів відповідно до законодавства;

д¹) реалізація повноважень у сфері стратегічної екологічної оцінки відповідно до законодавства про стратегічну екологічну оцінку;

е) вирішення інших питань у сфері охорони навколишнього природного середовища відповідно до закону.

Засади екологічної політики України визначені Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (№ 2697-VIII від 28.02.2019). Закон передбачає інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку.

Відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (№ 722/2019) має бути забезпечено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року.

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо), ратифікований Верховною Радою України (№ 562-VIII від 01.07.2015), та Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. В Україні проведення СЕО регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» (№ 2354-VIII від 20.03.2018).

Юридичні засади поводження з водними ресурсами визначаються Водним кодексом України (№ 214/95-ВР від 06.06.95) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для забезпечення збереження, збалансованого й науково обґрунтованого використання та відновлення водних ресурсів, захисту водних ресурсів від забруднення, зараження й виснаження, запобігання та пом'якшення негативного впливу, покращення екологічного стану водних об'єктів і захисту прав водокористувачів.

Найголовнішими питаннями у сфері водопостачання та водовідведення є дозвіл на забір води із джерел водопостачання (дозвіл на спеціальне водокористування) і дозвіл на скидання очищених та неочищених стічних вод у навколишнє середовище. З 18 травня 2013

р. дозволи на спеціальне водокористування надаються не Мінприроди України, а Радою міністрів АР Крим і обласними адміністраціями (для водних ресурсів державного значення) та органами виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища АР Крим і обласними радами (для водних ресурсів місцевого значення). Водночас процедури надання таких дозволів залишилися незмінними.

Основне чинне екологічне законодавство та норми у сфері користування водними ресурсами:

- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується»;
- Державні санітарні норми та правила «Питна вода. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»;
- наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів».

Правове й інституційне регулювання та ключові екологічні вимоги у сфері охорони атмосферного повітря визначаються в Законі України «Про охорону атмосферного повітря» (2707-XII від 16.10.92). Основне чинне законодавство та норми у сфері захисту атмосферного повітря:

- постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок здійснення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря»;
- посібник з інвентаризації джерел викидів в атмосферне повітря;
- максимальні допустимі концентрації та «можливі рівні безпечного ефекту» для забруднюючих речовин в атмосферному повітрі для заселених територій.

Правові засади у сфері поводження з відходами забезпечуються Законом України «Про відходи» (№ 187/98-ВР від 05.03.1998) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для регулювання діяльності з метою уникнення чи мінімізації утворення відходів, зберігання й поводження з ними, запобігання та зменшення негативних наслідків для довкілля і здоров'я людини від утворення, зберігання та поводження з відходами. Повноваження місцевих державних адміністрацій у сфері поводження з відходами визначаються статтею 20 закону «Про відходи».

В Україні сформовано інвестиційне законодавство, в якому, зокрема, значна увага приділяється необхідності дотримання екологічних норм в процесі інвестиційної діяльності. Так Законом України «Про інвестиційну діяльність» (№ 1560-XII від 18.09.1991) встановлюється заборона інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України (ст. 4). В разі порушення екологічних, санітарно-гігієнічних та архітектурних норм державний орган може прийняти рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності (ст. 21). Також в ст. 8 зазначається, що інвестор зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» (№ 2059-VIII від 23.05.2017).

5. Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Стратегії

Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Стратегії визначалися відповідно до контрольного переліку, наведеного в табл. 2.

Таблиця 2. Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії відповідно до контрольного переліку

Чи може реалізація Стратегії спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
Повітря				
1. Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел?			•	+
2. Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел?		•		+
3. Погіршення якості атмосферного повітря?			•	+
4. Появу джерел неприємних запахів?			•	
5. Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату?			•	
Водні ресурси				
6. Збільшення обсягів скидів у поверхневі води?			•	
7. Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)?			•	
8. Збільшення скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти?			•	
9. Значне зменшення кількості вод, що використовуються для водопостачання населенню?			•	
10. Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод?			•	+
11. Появу загроз для людей і матеріальних об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)?			•	
12. Зміни напрямів і швидкості течії поверхневих вод або зміни обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкту?			•	
13. Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону?		•		+
14. Зміни напряму або швидкості потоків підземних вод?			•	
15. Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)?			•	
16. Забруднення підземних водоносних горизонтів?			•	
Відходи				
17. Збільшення кількості утворюваних твердих побутових відходів?			•	+
18. Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки?		•		+
19. Збільшення кількості відходів I-III класу небезпеки?			•	
20. Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження з відходами?			•	
21. Утворення або накопичення радіоактивних відходів?			•	
Земельні ресурси				
22. Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару?			•	
23. Будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів?			•	
24. Зміни в топографії або в характеристиках рельєфу?			•	
25. Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури?			•	
26. Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель?			•	+
27. Виникнення конфліктів між ухваленими цілями стратегії та			•	

Чи може реалізація Стратегії спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
цілями місцевих громад?				
Біорізноманіття				
28. Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площ, початок небезпечної діяльності у безпосередній близькості або на їх території тощо)?			•	+
29. Зміни у кількості видів рослин або тварин, їхній чисельності або територіальному представництві?			•	
30. Збільшення площ зернових культур або сільськогосподарських угідь в цілому?			•	+
31. Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин?			•	
Рекреаційні зони та культурна спадщина				
32. Будь-який вплив на кількість і якість наявних рекреаційних можливостей?		•		+
33. Будь-який вплив на наявні об'єкти історико-культурної спадщини?			•	+
34. Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля (перепони для публічного огляду мальовничих краєвидів, появу естетично неприйнятних місць, руйнування пам'ятників природи тощо)?			•	
Населення та інфраструктура				
35. Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території?			•	
36. Вплив на нинішній стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі?			•	
37. Суттєвий вплив на нинішню транспортну систему? Зміни в структурі транспортних потоків?		•		+
38. Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень?		•		
39. Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги?			•	
40. Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей?			•	+
Екологічне управління та моніторинг				
41. Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки?			•	
42. Погіршення екологічного моніторингу?			•	+
43. Усунення наявних механізмів впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження?			•	
44. Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва?			•	
Інше				
45. Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів?			•	
46. Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу?			•	
47. Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії?			•	
48. Суттєве порушення якості природного середовища?			•	
49. Появу можливостей досягнення короткотермінових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому?			•	
50. Такі впливи на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності викличуть значний негативний екологічний ефект, що матиме значний негативний прямий або опосередкований вплив на добробут людей?			•	

На основі оцінок, представлених в табл. 2, можна зробити такі висновки щодо ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії:

Атмосферне повітря. Стратегія не передбачає створення нових підприємств зі значними обсягами викидів. Ймовірно може відбутися збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел внаслідок розвитку річкового та повітряного транспорту (завдання 3.2.3). Такі проєкти завдання 3.2.3, як «Розбудова інфраструктури ПОКП «Аеропорт – Полтава» та «Модернізація інфраструктури річкового транспорту, проведення днопоглиблювальних робіт», можуть підлягати оцінці впливу на довкілля. Зменшенню викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел і покращенню якості повітря має сприяти розвиток в області мережі комунального електротранспорту (завдання 3.2.1) та покращення якості палива і облаштування велосипедних доріжок (завдання 3.3.2). Зменшенню викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел і покращенню якості повітря має сприяти встановлення пилогазоочисного обладнання (завдання 3.3.2).

Водні ресурси. Стратегія не передбачає створення підприємств, діяльність яких призведе до збільшення обсягів скидів забруднених вод у поверхневі води. Ймовірно може відбутися погіршення гідрологічного стану річок області внаслідок розвитку річкового транспорту та проведення днопоглиблювальних робіт (завдання 3.2.3). Разом з тим, гідрологічний та гідрохімічний стан малих річок області може покращитися, якщо будуть реалізовані проєкти щодо залуження та заліснення прибережних захисних смуг (завдання 3.3.1 і 3.4.3)

Стратегія передбачає упровадження сучасних технологій очистки стічних вод (завдання 3.3.3). Це має сприяти покращенню якості очищення стічних вод, що, у свою чергу, сприятиме покращенню якості поверхневих вод.

Відходи. Стратегія не передбачає створення підприємств, діяльність яких призведе до збільшення обсягів промислових відходів. Разом з тим, завдання 3.3.4 Стратегії передбачає реалізацію проєктів, спрямованих на розробку та впровадження нових механізмів утилізації промислових відходів, що має сприяти покращенню ситуації з промисловими відходами.

Завдання 3.3.4 Стратегії «Покращення управління відходами» включає низку проєктів, спрямованих на оптимізацію системи поводження з твердими побутовими відходами, що має сприяти покращенню ситуації з ТПВ.

Земельні ресурси. Внаслідок реалізації Стратегії не передбачається будь-якого посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів, змін у топографії або в характеристиках рельєфу, поява таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози. Також Стратегія не передбачає змін у структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель. Покращенню стану земельних ресурсів має сприяти завдання 3.4.4 «Відновлення порушених земель та родючості ґрунтів».

Біорізноманіття. В Стратегії не передбачається реалізація завдань, які можуть призвести до негативного впливу на біорізноманіття. Натомість збереженню біорізноманіття має сприяти реалізація завдання 3.4.2 «Розвиток екомережі та збереження біорізноманіття», яке, зокрема, спрямоване на реалізацію проєктів зі створення нових об'єктів природно-заповідного фонду та вдосконалення існуючих. Збереженню біорізноманіття також має сприяти реалізація завдання 3.3.1, спрямованого на досягнення оптимального співвідношення між природними, квазіприродними (сільськогосподарськими) та урбанізованими екосистемами.

Рекреаційні зони та культурна спадщина. Впровадження Стратегії може мати як позитивний, так і негативний вплив на рекреаційні зони залежно від того, наскільки будуть дотримані природоохоронні вимоги під час виконання операційної цілі 2.3 «Сталий розвиток креативних індустрій та туризму». Впровадження Стратегії не має призводити до негативного впливу на наявні об'єкти культурної спадщини, а реалізація завдання 2.3.2 «Забезпечення розвитку туризму як сфери економіки, в тому числі внутрішнього, зеленого, подієвого, історико-культурного, медичного...» має сприяти збереженню історико-культурної спадщини.

Населення та інфраструктура. Стратегія не передбачає появу нових ризиків для здоров'я населення області. Натомість виконання операційної цілі 1.1 «Здоров'я населення області з максимальною тривалістю активного періоду життя» має призвести до покращення стану здоров'я населення.

Існує ймовірність змін у структурі транспортних потоків, що пов'язано з реалізацією завдання 3.2.1 «Оптимізація транспортної мережі та поліпшення організації пасажирських перевезень в межах області та окремих територій» та завдання 3.2.3 «Сприяння розвитку річкового та повітряного транспорту». Ці зміни можуть сприяти покращенню якості надання транспортних послуг. Також ймовірно будуть реалізовуватися проєкти з будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень (завдання 3.2.3), які потребуватимуть проведення оцінки впливу на довкілля.

Екологічне управління, моніторинг та інше. Стратегія не передбачає послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки. Реалізація Стратегії має сприяти покращенню системи екологічного моніторингу, оскільки містить завдання 3.3.2 «Забезпечення проведення комплексного моніторингу стану довкілля...» та системи екологічного контролю, оскільки містить завдання 3.3.3 «Удосконалення системи контролю за якістю питної води...».

Ймовірність того, що реалізація Стратегії призведе до таких можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, є незначною.

6. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив

Сценарії розвитку – один із методів прогнозування, окремий розділ стратегічного управління, що посідає проміжну позицію між експертними методами оцінювання та методами математичного моделювання.

Традиційно розглядають три головних сценарії розвитку:

- 1) оптимістичний: демонструє позитивну динаміку, яка буде можлива за умови успішної реалізації Стратегії, докладання зусиль «з середини системи» або через вдалий збіг обставин і підтримку сильних сторін регіону зовнішніми можливостями;
- 2) реалістичний: усе в зовнішньому оточенні «йде, як сьогодні», зовнішні можливості та загрози, що виникають, взаємно компенсуються;
- 3) песимістичний: більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем «спрацюють» і ці ризики настануть з високою імовірністю, значно погіршать існуючу ситуацію незважаючи на зусилля з упровадження Стратегії.

Базуючись на демографічних тенденціях, аналізі соціально-економічної ситуації в області, а також прогнозах макроекономічних впливів, можна припустити, що найбільш імовірним є «реалістичний» сценарій розвитку. Однак завдяки злагодженим зусиллям усіх заінтересованих сторін, у першу чергу – органів влади різних рівнів, можна створити умови для наближення сценарію розвитку до оптимістичного. Структурований виклад логіки докладання таких зусиль знайшов своє відображення у стратегічних та операційних цілях розвитку Полтавської області, що забезпечить розвиток регіону за оптимістичним сценарієм.

Оптимістичний сценарій розвитку Полтавської області демонструє позитивну динаміку, що буде можлива або за умови успішної реалізації Стратегії розвитку регіону шляхом повноцінного використання наявного потенціалу, підтримки сильних сторін області внутрішніми й зовнішніми можливостями або через вдалий збіг обставин.

Одним із пріоритетів розвитку регіону стане швидке завершення адміністративно-територіальної реформи та регіональний розвиток, у тому числі розвиток людських ресурсів, створення нових високотехнологічних наукомістких та інноваційних підприємств як в промисловому, так і в аграрному секторах економіки.

З урахуванням потужної ресурсної бази, сприятливих кліматичних умов та великої кількості продуктивних сільськогосподарських земель регіон займає домінуючу позицію щодо розвитку пріоритетного для підприємств аграрного сектору напряму – органічного виробництва. Продукція підприємств органічного сектору області має потенційні та реальні можливості для задоволення зростаючої суспільної потреби на екологічно безпечний продукт. Підприємства агропромислового комплексу регіону активно використовують вигідні і перспективні для них сучасні умови випередження обсягів попиту над пропозицією на органічну продукцію на європейських ринках.

Проведення активної просвітницької роботи, запровадження механізму стимулювання заходів з енергозбереження, створення необхідних умов для розвитку підприємств житлово-комунального господарства, що активно впроваджують енергоефективні технології, а також модернізація існуючих потужностей, впровадження новітніх технологій із застосуванням альтернативної енергетики й забезпечення переходу на 100% відновлювальні джерела енергії сприяє підвищенню енергоефективності й скороченню енергоспоживання в усіх секторах економіки Полтавської області.

Реалістичний сценарій розвитку Полтавської області передбачає запобігання погіршенню та утримання темпів поступового зростання основних соціально-економічних показників регіону за відносно стабільних макроекономічних умов.

Досягнення стратегічних цілей розвитку Полтавської області в реальному вимірі має спиратися на використання сильних сторін регіону, мінімізацію втрат його ресурсного потенціалу, активізацію роботи зі слабкими сторонами.

В межах розбудови регіону високої якості життя, комфортних умов та добробуту пріоритетними є завдання щодо розвитку системи надання якісних медичних послуг для забезпечення психологічного, фізичного, психічного та соціального здоров'я людини, в т.ч. у напрямку реабілітації. Для реалізації цього завдання регіон володіє розвинутою інфраструктурою медичних послуг медично-санітарної допомоги, має високий рівень забезпеченості ЦПМСД лікувально-діагностичним обладнанням та автотранспортом, а також надбав гарні рекреаційні ресурси. Головні перешкоди у цьому напрямі – це недостатність фінансування та відсутність якісної промоції продукту – оздоровчого туризму на теренах Полтавщини.

Нагальними до вирішення питаннями у регіоні є проблеми у сфері екології. Полтавська область має високий рівень екологічного навантаження, відбувається деградація земель, руйнування берегів Кременчуцького водосховища, потерпає від недостатнього розвитку системи поводження з твердими побутовими відходами. У цьому напрямі має бути здійснене впровадження заходів щодо управління якістю природних ресурсів, в т.ч. збереження та відновлення екосистем, застосування нових пріоритетів ведення лісництва, створення екологічного каркасу області. Складність вирішення екологічних проблем пов'язана із масштабністю фінансування належно організованих ефективних заходів у цій сфері. На певному відрізку часу господарство ще зможе розвиватися інерційно за екологічної ситуації, що склалася. Втім, прогресивного розвитку ні в економічному, ні в соціальному вимірі без зрушень у напрямі вирішення екологічних проблем регіон досягти не зможе. Зокрема, потребує підвищення рівень екологічної свідомості населення.

Отже, реалістичний сценарій розвитку Полтавської області передбачає збалансованість у здійсненні економічних, соціальних та екологічних інвестицій на підтримку реального сектору, формування здорового суспільства, вдосконалення соціального захисту населення, осучаснення освітнього простору, підвищення якості життя, комфортних умов та добробуту в регіоні.

Песимістичний сценарій розвитку регіону в своїй основі має припущення щодо інтенсивного вичерпання наявних сильних сторін Полтавської області враховуючи лише часткову реалізацію потенційних можливостей стійкого розвитку та підвищення ступеня впливу загроз стратегічного характеру, прояв яких посиляться. За заданих умов слабкі сторони розвитку регіону виявляються надзвичайно вразливими до дії внутрішніх та зовнішніх чинників.

Стан навколишнього природного середовища в області залишається відносно стабільним і в порівнянні з більшістю інших областей України доволі прийнятним. Враховуючи можливе посилення негативного впливу на довкілля підприємств добувної та нафтогазової промисловості головними обмеженнями можуть стати відсутність належної системи реагування на надзвичайні ситуації, незадовільний стан захисних споруд, недостатньо розвинена система поводження з твердими побутовими відходами, рівень екологічної свідомості населення. Означені фактори сприятимуть погіршенню екологічної ситуації в регіоні та досягненню операційної цілі щодо реалізація ефективної екологічної політики для забезпечення сталого розвитку територій.

Подальше загострення демографічної ситуації, скорочення чисельності населення в цілому по області та особливо швидко у віддалених районах та сільських територіях, зростання трудової міграції і відтік трудових ресурсів, посилення проблем зайнятості у сільських територіях, де відбуватиметься подальша монополізація виробництва призведуть до поглиблення професійно-кваліфікаційного дисбалансу між попитом та пропозицією робочої сили на регіональному ринку праці та погіршать ситуацію у сфері зайнятості.

Реалізація песимістичного сценарію ілюструє значне загострення соціально-політичних, фінансово-економічних, комунальних проблем перешкоджаючих набуттю високої якості життя, комфортних умов та добробуту регіону, побудові збалансованої інноваційної креативної економіки області, реалізації ефективного управління, збалансованого просторового розвитку та рівних можливостей Полтавщини. Стратегічними пріоритетами виступає зміцнення сильних сторін, підтримка слабких за умов диверсифікації ризиків та загроз. Стратегічний вибір песимістичного сценарію оцінюється як мало вірогідний.

7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Стратегії

Під час проведення аналізу ймовірних негативних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії було виявлено ряд операційних цілей, завдання яких потребують серйозної уваги під час їх реалізації, щоб не припустити негативного впливу на довкілля, або які доцільно скоригувати для того, щоб посилити позитивні наслідки для довкілля та здоров'я населення внаслідок реалізації Стратегії. Відповідні пропозиції наведені в табл. 3.

Таблиця 3. Пропозиції до цілей і завдань Стратегії

Завдання	Пропозиції до сфери реалізації проєктів
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2. ЗБАЛАНСОВАНА ІННОВАЦІЙНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ЕКОНОМІКА	
Операційна ціль 2.1. Інноваційний та науковий розвиток економіки області на основі смарт-спеціалізації	
2.1.1. Забезпечення умов для інституційної підтримки розвитку інновацій, їх комерціалізації та трансферу технологій в усі сфери регіональної економіки, стимулювання співробітництва на рівні освіта-наука-бізнес	<u>Додати:</u> «Підтримка розвитку інженерних розробок у сфері інноваційних екобезпечних технологій»
Операційна ціль 2.2. Ефективна бізнес інфраструктура та інвестиційна привабливість	
2.2.1. Підтримка розвитку МСП, в т.ч. соціального та молодіжного підприємництва, стартапів тощо	<u>Додати:</u> «Сприяння розвитку екологічно дружнього («зеленого») малого та середнього бізнесу» <u>Додати:</u> «Створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу у сфері поводження з побутовими та промисловими відходами»
2.2.3. Впровадження механізмів та інструментів залучення інвестиційних ресурсів (в т.ч. розбудова мережі індустріальних парків тощо)	<u>Додати:</u> «Розроблення та впровадження спеціальних екологічних критеріїв для оцінки інвестиційних проєктів»
Операційна ціль 2.3. Сталий розвиток креативних індустрій та туризму	
2.3.2. Забезпечення розвитку туризму як сфери економіки в тому числі. внутрішнього, зеленого, подієвого, історико-культурного, медичного тощо; формування мережі туристичних дестинацій та кластерів, туристичної інфраструктури	<u>Додати:</u> «Проведення екологічного аудиту і паспортизації туристичних територій та об'єктів з обов'язковим визначенням допустимої рекреаційної місткості та екологічної стійкості ландшафтів»
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3. ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОСТОРОВИМ РОЗВИТКОМ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ЕКОСИСТЕМ ТА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ	
Операційна ціль 3.1. Ефективне управління просторовим розвитком територій	
3.1.6. Підтримка розвитку інституцій громадянського суспільства	<u>Додати:</u> «Підтримка громадських екологічних ініціатив, в тому числі молодіжних»
Операційна ціль 3.2. Інфраструктурний розвиток територій та пріоритетна увага сільській місцевості	
3.2.1. Оптимізація транспортної мережі та поліпшення організації пасажирських перевезень в межах області та окремих територій	<u>Додати:</u> «Сприяння розвитку мережі заправок для електромобілів»
Операційна ціль 3.3. Раціональне та екобезпечне господарювання	
3.3.1. Упровадження заходів із	<u>Додати:</u> «Проведення заходів з інформування населення

Завдання	Пропозиції до сфери реалізації проєктів
запобігання зміні клімату та адаптації до неї, досягнення оптимального співвідношення між природними, квазіприродними (сільськогосподарськими) та урбанізованими екосистемами	щодо питань зміні клімату, енергоефективності й турботи про довкілля» <u>Узгодити</u> сфери реалізації проєктів завдання 3.3.1 та 3.4.2 для уникнення дублювання
3.3.2. Забезпечення проведення комплексного моніторингу стану довкілля та інформування населення про екологічний стан в області	<u>Додати</u> : «Впровадження системи інформування про ризики для здоров'я населення від забруднення атмосферного повітря»
<u>Додати завдання</u> : «Сприяння впровадженню екологічно дружніх технологій на підприємствах-забруднювачах»	<u>Перенести в це завдання із завдання 3.3.2 такі сфери реалізації проєктів</u> : Охорона атмосферного повітря (встановлення пилогазоочисного обладнання тощо). Перехід на екологічно чисті технології з використанням поновлювальних джерел енергії та видів палива, впровадження та забезпечення ефективної системи екологічного моніторингу довкілля. Створення умов для залучення підприємствами-забруднювачами фінансових ресурсів на модернізацію виробництв шляхом «Зелених інвестицій». Впровадження економічних та інших механізмів забезпечення екологічної безпеки (екологічний менеджмент та аудит, екологічне страхування, екологічна експертиза) <u>Додати</u> : «Підтримка впровадження альтернативної енергетики»
Операційна ціль 3.4. Збереження та відтворення якості довкілля	
3.4.2. Розвиток екомережі та збереження біорізноманіття	<u>Додати</u> : «Сприяння формуванню екологічної мережі області на основі використання сучасних геоінформаційних технологій»
	<u>Додати</u> : «Поліпшення екологічного стану малих річок області»
3.4.3. Збільшення площ лісів, парків, скверів та зелених насаджень	<u>Пункт 2 подати в редакції</u> : «Збільшення площі та поліпшення стану зелених насаджень в населених пунктах області...»

8. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання Стратегії для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

СЕО не завершується прийняттям рішення про затвердження Стратегії. Значущі наслідки для довкілля, в тому числі для здоров'я населення, повинні відслідковуватися під час реалізації Стратегії, зокрема, з метою виявлення непередбачених несприятливих наслідків і вжиття заходів щодо їх усунення.

Результати моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» встановлює необхідність здійснення моніторингу наслідків виконання документу державного планування для довкілля (ст. 17). Моніторинг може бути використаний для:

- порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати інформацію про реалізацію Стратегії;
- отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);
- перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади;
- перевірки того, що Стратегія виконується відповідно до затвердженого документу, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Для організації моніторингу можуть бути використані існуючі системи моніторингу та інформаційні системи або вони мають бути спеціально удосконалені для цілей СЕО.

Моніторинг базується на розгляді обмеженого числа відібраних показників (індикаторів) за кожним зі стратегічних напрямів та аналізі досягнення запланованих результатів. Система запропонованих в Стратегії індикаторів включає екологічні індикатори та індикатори здоров'я населення (див. табл. 4).

Таблиця 4. Екологічні індикатори та індикатори здоров'я населення, запропоновані в Стратегії

Операційна ціль	Індикатори
1.1. Здорове населення області з максимальною тривалістю активного періоду життя	<ul style="list-style-type: none"> - показники народжуваності та смертності; - показники смертності від хвороб системи кровообігу – артеріальної гіпертензії, ішемічної хвороби серця та цереброваскулярних хвороб; - захворюваність на соціально-значущі хвороби; - кількість фізкультурно-спортивних залів та спортивних майданчиків; - рівень охоплення громадян фізкультурно-оздоровчою та спортивно-масовою роботою; - кількість людей, в т.ч. дітей, охоплених різноманітними організаційними формами відпочинку та оздоровлення; - заповнюваність ліжкового фонду санаторно-курортних установ
3.3. Раціональне та екобезпечне господарювання	<ul style="list-style-type: none"> - площа земель природно-заповідного фонду; - лісистість території; - викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних джерел; - місцеві програми та плани, щодо яких проведено СЕО; - протяжність збудованих/реконструйованих водопровідних мереж; - скиди забруднених стічних вод у водні об'єкти; - кількість побудованих, реконструйованих свердловин/станцій доочистки питної води; - відсоток охоплення населення області послугою з вивезення ТПВ; - кількість введених в експлуатацію сміттєсортувальних/сміттєпереробних станцій/комплексів; - кількість ліквідованих несанкціонованих сміттєзвалищ; - кількість об'єктів на території області з використанням альтернативної енергетики;

	- кількість термомодернізованих будівель
3.4. Збереження та відтворення якості довкілля	<ul style="list-style-type: none"> - кількість екологічних навчальних курсів у програмах шкільних та вищих навчальних закладів; - кількість просвітницьких заходів, телевізійних передач та публікацій у засобах масової інформації з питань охорони навколишнього природного середовища та стану довкілля; - частка екологічної інформації у засобах масової інформації; - динаміка стану навколишнього природного середовища. - кількість та площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду; - кількість видів рослин і тварин на території області, що підлягають охороні; - площа рекультивованих та відновлених земель; - відсоток розораності ґрунтів; - вміст забруднюючих речовин у ґрунті; - площа земель сільськогосподарського призначення; - співвідношення площ природних та антропогенно змінених ландшафтів; - площа (частка) еродованих земель; - рибопродуктивність водних об'єктів

Таблиця 4. Екологічні індикатори для моніторингу виконання Стратегії

З метою врахування індикаторів, зазначених в національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», кількість екологічних індикаторів доцільно розширити (табл. 5).

Таблиця 5. Додаткові екологічні індикатори

Операційна ціль	Індикатори
2.1. Інноваційний та науковий розвиток економіки області на основі смарт-спеціалізації	<ul style="list-style-type: none"> Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь, % Площа земель органічного виробництва, тис. га
3.2. Інфраструктурний розвиток територій та пріоритетна увага сільській місцевості	<ul style="list-style-type: none"> Частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, % Частка сільського населення, яке має доступ до покращених умов санітарії, % Частка електротранспорту у внутрішньому сполученні, %
3.3. Раціональне та екобезпечне господарювання	<ul style="list-style-type: none"> Обсяг викидів парникових газів, % до рівня 1990 р. Кількість міст, в яких середньодобові концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації, одиниць Частка скидів забруднених (забруднених без очистки та недостатньо очищених очищених) стічних вод у водні об'єкти у загальному обсязі скидів, % Частка спалених та утилізованих відходів у загальному обсязі утворених відходів, % Частка енергії, виробленої з відновлювальних джерел, у загальному кінцевому споживанні енергії, %
3.4. Збереження та відтворення якості довкілля	<ul style="list-style-type: none"> Частка площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду у загальній території області, % Запаси деревини в лісах, млн куб. м Частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) у загальній території області, %

9. Резюме

1. Стратегічне бачення розвитку Полтавської області полягає у розгляді Полтавщини як регіону високої якості життя, комфортних умов та добробуту, що ґрунтуються на збалансованій інноваційній креативній та конкурентоспроможній економіці в умовах ефективного управління, просторового розвитку та рівних можливостей. Бажана «траєкторія» розвитку Полтавської області, що має призвести до досягнення стратегічного бачення, визначається трьома стратегічними цілями:

- 1) Регіон високої якості життя, комфортних умов та добробуту.
- 2) Збалансована інноваційна конкурентоспроможна економіка.
- 3) Ефективне управління просторовим розвитком, забезпечення балансу екосистем та охорона довкілля.

2. Аналіз трендів стану довкілля Полтавської області вказує на зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел, зменшення обсягів забору та використання води, стабілізацію рівня водовідведення та зменшення скидів забруднених вод, високий рівень господарського освоєння земель, припинення зростання площі природно-заповідного фонду, приблизно постійний рівень утворення відходів (від половини до двох третин утворених відходів переробляється), а також неупинне зростання загальних обсягів накопичених відходів I-IV класів небезпеки.

3. Основними екологічними проблемами області є забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств та автотранспорту; забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств і підприємств житлово-комунального господарства; забруднення підземних водоносних горизонтів; надмірна розораність території області; порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок області; підтоплення земель і населених пунктів області; проблема поводження з промисловими відходами I-III класів небезпеки, утилізація відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості; проблеми природно-заповідного фонду й охорони, використання та відтворення дикої фауни і флори.

4. Основні зобов'язання у сфері охорони довкілля області визначаються законами України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про стратегічну екологічну оцінку», «Про оцінку впливу на довкілля», «Про відходи», «Про інвестиційну діяльність», Водним кодексом України, Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

5. Реалізація Стратегії не повинна призвести до появи нових негативних наслідків для довкілля, якщо під час її реалізації будуть належним чином враховані природоохоронні вимоги. Ймовірно можуть відбутися:

- збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел внаслідок розвитку річкового та повітряного транспорту;
- погіршення гідрологічного стану річок області внаслідок розвитку річкового транспорту та проведення днопоглиблювальних робіт;
- продовження тенденції зростання кількості накопичених відходів;
- зміни у структурі транспортних потоків.

Ймовірність того, що реалізація Стратегії призведе до таких можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, є незначною.

Реалізація багатьох операційних цілей Стратегії має призвести до покращення екологічної ситуації в регіоні.

Стратегія не передбачає появу нових ризиків для здоров'я населення області. Натомість виконання операційної цілі 1.1 «Здоров'я населення області з максимальною тривалістю активного періоду життя» має призвести до покращення стану здоров'я населення.

6. Під час проведення аналізу ймовірних негативних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії було виявлено ряд операційних цілей, завдання яких потребують серйозної уваги

під час їх реалізації, щоб не припустити негативного впливу на довкілля, або які доцільно скоригувати для того, щоб посилити позитивні наслідки для довкілля та здоров'я населення внаслідок реалізації Стратегії. Для запобігання, зменшення та пом'якшення ймовірних негативних наслідків виконання Стратегії запропоновано ряд заходів.

7. Базуючись на демографічних тенденціях, аналізі соціально-економічної ситуації в області, а також прогнозах макроекономічних впливів, можна припустити, що найбільш імовірним є «реалістичний» сценарій розвитку. Однак завдяки злагодженим зусиллям усіх заінтересованих сторін, у першу чергу – органів влади різних рівнів, можна створити умови для наближення сценарію розвитку до оптимістичного. Структурований виклад логіки докладання таких зусиль знайшов своє відображення у стратегічних та операційних цілях розвитку Полтавської області, що забезпечить розвиток регіону за оптимістичним сценарієм. Стратегічний вибір песимістичного сценарію оцінюється як мало вірогідний.

8. Моніторинг екологічних індикаторів ефективності впровадження Стратегії є важливою формою контролю того, який фактичний вплив на довкілля матиме Стратегія. Система запропонованих в Стратегії індикаторів включає екологічні індикатори та індикатори здоров'я населення. Кількість екологічних індикаторів можна розширити шляхом використання таких індикаторів, для яких є моніторингові дані. З метою врахування індикаторів, зазначених в національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», кількість екологічних індикаторів доцільно розширити.